

Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv

---

MATS BENNER & SVERKER SÖRLIN

Titel: Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv
Författare: Mats Benner - Lunds universitet & Sverker Sörlin - KTH
Serie: VINNOVA Analys VA 2015:02
ISBN: 978-91-87537-26-4
ISSN: 1651-355X
Utgiven: Mars 2015
Utgivare: VINNOVA - Verket för Innovationssystem

VINNOVA stärker Sveriges innovationskraft för hållbar tillväxt och samhällsnytta

VINNOVA är Sveriges innovationsmyndighet. Vår uppgift är att främja hållbar tillväxt genom att förbättra förutsättningarna för innovation och att finansiera behovsmotiverad forskning.

VINNOVAs vision är att Sverige ska vara ett globalt ledande forsknings- och innovationsland som är attraktivt att investera och bedriva verksamhet i. Vi främjar samverkan mellan företag, universitet och högskolor, forskningsinstitut och offentlig verksamhet. Det gör vi genom att stimulera ökat nyttiggörande av forskning, investera långsiktigt i starka forsknings- och innovationsmiljöer och genom att utveckla katalyserande mötesplatser. VINNOVAs verksamhet är även inriktad på att stärka internationell samverkan. Vi fäster stor vikt vid att samspela med andra forskningsfinansiärer och innovationsfrämjande organisationer för större effekt. Varje år investerar VINNOVA ca 2,7 miljarder kronor i olika insatser. VINNOVA är en statlig myndighet under Näringsdepartementet och nationell kontaktmyndighet för EU:s ramprogram för forskning och utveckling. Vi är också regeringens expertmyndighet inom det innovationspolitiska området. VINNOVA bildades 1 januari 2001. Vi är drygt 200 personer och har kontor i Stockholm och Bryssel. Generaldirektör är Charlotte Brogren.

I publikationsserien **VINNOVA Analys** publiceras studier, analyser, utredningar och utvärderingar som tagits fram inom eller på uppdrag av VINNOVAs avdelning Verksamhetsutveckling.

I VINNOVAs publikationsserier redovisar bland andra forskare, utredare och analytiker sina projekt. Publiceringen innebär inte att VINNOVA tar ställning till framförda åsikter, slutsatser och resultat. Undantag är publikationsserien VINNOVA Information där återgivande av VINNOVAs synpunkter och ställningstaganden kan förekomma.

VINNOVAs publikationer finns att beställa, läsa och ladda ner via www.VINNOVA.se. Tryckta utgåvor av VINNOVA Analys och Rapport säljs via Fritzes, www.fritzes.se, tel 08-598 191 90, fax 08-598 191 91 eller order.fritzes@nj.se

VINNOVA's publications are published at www.VINNOVA.se

Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv

---

FÖRFATTARE: MATS BENNER & SVERKER SÖRLIN

Innehållsförteckning

Förord	5
Sammanfattning	7
1 En historia av och om samverkan	11
2 Samverkan under 1990-talet: kris och utveckling	16
3 00-talet: Kontinuitet och förändring i samverkansuppgiften	19
4 Från kunskapstriangeln och vidare	22
5 Samverkan vid de äldre lärosätena: mot en mer sammanhållen idé och praktik?	24
6 De nya lärosätena: mot en tydligare roll?	30
7 Anförd litteratur	35

Förord

Universitet och högskolor (UoH) spelar en viktig roll för Sveriges innovationskraft, konkurrenskraft och attraktionskraft. Sverige satsar i internationell jämförelse stora resurser på utbildning och forskning vid UoH. Samverkan mellan lärosäten å ena sidan och företag, offentliga verksamheter och civilsamhället å andra sidan är avgörande för UoHs effekter på det omgivande samhället. Sådan samverkan är även viktig för kvaliteten i forskning och utbildning vid UoH.

I proposition 2012/13:30 *Forskning och Innovation* uttrycker regeringen en ambition att se över statens resursfördelningsmodell för universitet och högskolor (UoH). I detta sammanhang poängterar regeringen vikten av att en framtida resursfördelningsmodell inkluderar samverkan. Regeringen har gett VINNOVA uppdrag, i samråd med Vetenskapsrådet samt forskningsråden Forte och Formas, att utforma metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med det omgivande samhället, i termer av relevans och nyttiggörande av forskningsbaserad kunskap.

Utgångspunkter för arbetet med uppdraget har varit ett brett perspektiv på lärosätenas samverkan och hänsyn till UoHs olika roller och förutsättningar. I arbetet med uppdraget har VINNOVA också valt att definiera samverkan som en interaktiv process som skapar ömsesidig nytta, både för UoH och samverkanspartners.

Syftet med föreliggande rapport är att sätta samverkan i en större historisk, nationell och institutionell kontext för att förstå hur synen på och arbetet med samverkan har utvecklats vid svenska universitet över tiden.

Rapporten har författats av Mats Benner (Lunds Universitet och KTH) och Sverker Sörlin (KTH) på uppdrag av VINNOVA.

VINNOVA hoppas att rapporten kan vara ett värdefullt bidrag till alla Er som vill utveckla lärosätenas samverkan med omgivande samhälle.

Ett varmt tack riktas till samtliga som bidragit till rapporten.

VINNOVA i februari 2015

Charlotte Brogren
Generaldirektör

Christian Hansen
Handläggare
Internationella avdelningen

Sammanfattning

I denna rapport beskriver och analyserar vi samverkansuppgiftens utveckling i Sverige de senaste 30 åren. Vårt kortfattade uppdrag löd att följa hur de svenska högskolorna och universiteten hanterat samverkansuppgiften de senaste decennierna, särskilt i ljuset av ökade ambitioner från statens sida att öka deras interaktion med det omgivande samhället.

Vi har genomfört uppdraget genom att samtala med företrädare för tio lärosäten (för att täcka in äldre och nya lärosäten, liksom breda och specialiserade enheter).¹ Vi har dessutom gått igenom olika skriftliga dokument från lärosätena, liksom lärosätenas underlag till VINNOVAs utlysningar om kunskapstriangeln och remisser om indikatorer och belöningssystem för samverkansuppgiften. Vi har slutligen gjort en översiktlig genomgång av utredningsarbetet kring samverkansuppgiften sedan 1980.

Svenska lärosäten har en stark tradition av samverkan. Offentligt styrda och i huvudsak offentligt finansierade kan de närmast beskrivas som delar av samhället snarare än som skilda från det. Detta gäller särskilt de äldre universiteten, med en tradition av att samverka i sina respektive städer med skola, näringsliv, politik och kultur, men också att arbeta nära regeringskansli och myndigheter. De specialiserade lärosätena – inom jordbruk, teknik, ekonomi och medicin – hade naturliga band till anknytande sektorer, branscher och nätverk.

De nya lärosätena (post-1977) utvecklades utifrån näringslivet förutsättningar och intressen, främst inom utbildning och med den offentliga sektorns behov av professionsutbildade inom skola, vård och omsorg.

Samtidigt som den historiska traditionen av samverkan var tät var den också osystematisk. Inom de äldre lärosätena var det främst enskilda individer, grupper och miljöer som utgjorde kraftfältet kring samverkansuppgiften. Det syntes inte minst i näringslivssamverkan, där just sådana enskilda insatser varit helt avgörande medan lärosätena själva utgjort en mer passiv – men i huvudsak välvillig – bas. De nya lärosätena hade å sin sida utbildning snarare än forskning som sin primära samverksroll och där fungerade samverkan främst som ett medel att mobilisera resurser och stöd från det omgivande samhället.

Traditionen av samverkan på enskilt snarare än institutionellt initiativ förändrades gradvis under 1970- och 1980-talen, först med kontaktsekretariat och ramprogram för samverkan mellan akademiska grupper och näringsliv, senare när teknikparker gav samverkansuppgiften en stabilare plattform. En viktig historisk punkt är när samverkansuppgiften gjordes till en av lärosätenas huvuduppgifter i paritet med utbildning och forskning 1998.

Vid flera av de lärosäten vi studerat fungerade detta successivt som en hävstång för krafter inom lärosätena som ville professionalisera samverkansarbetet och göra det till en uppgift inte

---

¹ Uppsala, Lund, Stockholm, Göteborg, KTH, Karlstads universitet, Mittuniversitet, Högskolan Dalarna, Högskolan Väst, Högskolan i Halmstad

enbart för enskilda grupper utan för lärosätena som helhet. Särskilt för de äldre universiteten var detta viktigt. Parallellt med detta kom KK-stiftelsens finansieringsmodeller för de nya lärosätena att innebära att de nya lärosätena fick en speciellt utpekad finansieringskälla, som dessutom byggde på idén om samfinansiering med näringsliv.

En brytpunkt gällde de återkommande försöken att bryta upp lärarundantaget kring millennieskiftet, för att skapa en tydligare anknytning mellan lärosätena och samverkansuppdraget. NYFOR-utredningen 1996 avrådde från att avskaffa lärarundantaget och så har det också blivit, om än inte utan diskussioner och debatt. Lärarundantaget ligger fast och det utgör ett viktigt ramvillkor för samverkansuppgiften, och leder uppmärksamheten mer mot frågor om kultur, ledning, finansiering och normer kring samverkan, och om potentiella riskfaktorer med samverkan.

Nästa politiska brytpunkt är en pågående diskussion som gäller finansieringen och ledningen av samverkansuppgiften. Den handlar om hur lärosätena tar sig an olika stödprogram från VINNOVA, KK-stiftelsen och andra. Det berör också hur lärosätenas egna resurser för utbildning och forskning ska fördelas, och hur samverkansuppgiften passas in i lärosätenas fördelnings- och belöningsssystem. Svenska universitet har en betydande organisatorisk frihet. De har också en alltmer rörlig och flexibel resursbas och verksamhet som i hög grad styrs via grupper och miljöer kring specifika forsknings- och utbildningsprogram. Utmaningen de står inför är att skapa en rimlig balans mellan dessa nivåer och ledningsfunktionerna när lärosätenas samverkansroll ska utmejslas, och att finna vägar att integrera de vanligen externfinansierade verksamheterna i lärosätenas samverkansstrategier. Denna fråga kommer att bli än mer kritisk när ett indikatorsystem för belöning av samverkansuppgiften sjösätts.

Samverkansuppgiftens professionalisering är målet men vägen dit är inte enkel. Staten utreder för närvarande, med VINNOVA som ansvarig myndighet, formerna för att bedöma, värdera och belöna lärosätenas samverkan. Uppdraget handlar dels om att finna ett värderings- och belöningsystem i allmänhet, dels att stödja lärosätenas ledning och styrning av samverkan i och kring sin verksamhet.

Svaren på remissen om indikatorer – liksom våra fallstudier av enskilda lärosäten – visar att samverkansuppgiften ännu inte hittat sin roll och sin funktion i ledning och styrning av lärosätena. Även om flertalet har samverkansansvariga inom sina ledningsgrupper (vicerektor eller liknande) är det oklart hur lärosätena egentligen arbetar långsiktigt med den och vilka intressen som formar arbetsformer och förhållningssätt. Det syns inte minst i lärosätenas kritiska kommentarer till remissens indikatorer för samverkan.

VINNOVA har i sin remiss erbjudit lärosätena en stor och bred palett av tänkbara indikatorer på samverkan. Lärosätena har emellertid inte alltid uppfattat detta som en möjlighet att artikulera vad de menar med samverkan och hur de arbetar med uppgiften som organiserad aktivitet, utan att uppdraget snarare bjudit in till kritik. Remissvaren uttrycker en delvis motsägelsefull hållning: å ena sidan är samverkan ännu mer komplex och svårfångad än vad remissen anger, å andra sidan skulle ett system med få men verkningsfulla indikatorer kunna accepteras. Samtidigt indikerar svaren en försiktig skepsis mot centralstyrda modeller för samverkan, och

en plädering för en mer flexibel och pluralistisk förståelse av vad samverkan är och hur den bäst kan stödjas. De pekar också på att lärosätena själva blivit mer medvetna om hur samverkan, rätt använd, kan stärka kärnuppgifterna forskning och utbildning, och att lärosätena vill fortsätta arbetet med att hitta nya och produktiva former för att knyta samman alla tre utan risk för centralstyrning.

Lärosätena har också, helt följdriktigt, varit mer positiva till de medel för samverkan som aviserades i 2012 års forsknings- och innovationsproposition och som VINNOVA lyst ut två gånger, 2013 och 2014. Flertalet lärosäten har ansökt om medel i olika sammanhang, från Nyckelaktörsprogrammet och framåt. Detta kan ses som en reflektion av att de efterhand har utvecklat egna planer för samverkan och hur den ska användas i den egna verksamheten. Vi kan vidare konstatera att samverkansrollen ser olika ut vid olika lärosäten. Tydligast och mest naturligt träder den fram vid de nya lärosätena. De är utvecklade i en miljö av etablerade förväntningar och roller, medan den akademiska rollen är understödande snarare än pådrivande. För de äldre lärosätena, med sina högst varierande inre akademiska kulturer, uppgifter och uppdrag, är samverkansuppgiften mer mångfacetterad, varierad och därmed mer komplicerad att foga in i en entydig ledningsuppgift.

Sammanfattning i punktform:

- Samverkan har varit en integrerad del av de svenska lärosätenas historia, med påfallande tät anknytning mellan akademiska lärare och politik, myndigheter, lagstiftning, näringsliv och civilt samhälle. Svenska lärosäten har utvecklats som del av en bred ström av modernisering och samhällsutveckling.
- En viktig brytpunkt är emellertid 1970- och 1980-talets utveckling. Då förlades i ökande utsträckning samverkan utanför lärosätenas reguljära verksamhet, antingen i form av specialiserade forskningsmiljöer med sektorsuppdrag, eller i stiftelseform eller liknande. Det skapade en spänning mellan en upplevd kärnverksamhet och en upplevd periferi av samverkan. Utvecklingen förstärktes av att lärarundantaget skapade incitament att förlägga samverkan och nyttiggörande utanför den reguljära akademiska verksamheten, liksom att samverkan primärt definierades i kommersiella termer.
- Återkommande försök har gjorts att bryta denna spänning och att göra samverkan till en integrerad del av lärosätenas arbete med att hålla hög kvalitet i utbildning och forskning. Viktigast har varit omläggningen av högskolelagen 1998 och kompletterande stödformer för organisering och ledning av samverkansarbetet.
- Flera faktorer har emellertid komplicerat försöken att skapa en samlad ram kring samverkan: svag målstyrning, uppsplittrad finansiering och begränsade incitament att driva samverkansfrågor som gemensam uppgift inom lärosätena.
- Det är emellertid uppenbart att lärosätena i ökande utsträckning formulerar sammanhängande strategier för sina tre uppgifter och söker vägar att binda samman dem. Det sker till exempel i form av ambitionen att skapa "kompleta akademiska miljöer" där utbildning, forskning och samverkan utgör jämbördiga hörnpelare, eller genom anknytningen mellan s.k. starka forskningsmiljöer och samverkansansvariga inom lärosätena.
- Vägen mot en mer sammanhängande syn på samverkan (som sådan, och i samspelet med utbildning och forskning) har beträffats, men kommer att kräva fler insatser, till exempel i form av fortsatt stöd, vägledning och stimulans, liksom via experiment med friare former

för resursfördelning till lärosätena. Vår uppfattning är att pluralistiska och innovativa stödformer, snarare än indikatorstyrda scheman, är vägen framåt. På så sätt kan Sverige fortsatt att odla pluralism i högskolelandskapet och skapa olika modeller för samverkan, snarare än att försöka göra alla samverkansmodeller likformiga.

1 En historia av och om samverkan

Svenska universitet har en rik historia av tät samverkan med det omgivande samhället och kan i viss betraktas som samhällsbärare och resurser i lokal och nationell politik, näringslivsutveckling, inom skola, kultur och samhällsliv i stort. De har också varit påfallande uppfinningsrika i att hitta produktiva vägar att samarbeta med samhällsintressenter. Ett exempel är instituten vars roll som mellanled mellan akademiska miljöer och branschintressen. Instituterna tillkom i en tid av allmän upprustning av infrastrukturen för svenskt näringsliv – branschstruktur, vetenskaplig kunskapsförsörjning och utbildningsbehov var frågor som restes parallellt (Pettersson 2012). Instituterna var en del i alla de processerna, inte minst som brygga mellan industriella förändringsprocesser och akademiska miljöer.

Även om samverkanstraditionen var djupt inbäddad i de svenska lärosätenas arbetssätt och identitet under hela 1900-talet var organiseringen av den mindre strukturerad, och inte lika utpekad och explicit som i fallet med instituten. Många saker spelade in. En var en allmän samhällsutveckling mot differentiering och specialisering. Universitetet växte kraftigt under 1950- och 1960-talen, framför allt genom ökande utbildningsåtaganden. Detta skapade en helt annan struktur inom gruppen av universitetsanställda, främst via tillkomsten av universitetslektorer som primärt identifierade sig med utbildningsrollen och studentkontakterna (Andrén 2013). Professorerna å sin sida relaterade sig alltmer mot forskningsfinansieringssystemets förväntningar och krav. Statsmakterna identifierade universitetens samhällsroll alltmer i form av utbildningsplanering, dimensionering och anknytning till sektorsintressen, med en förfinad och komplex apparat för utbildningsplanering (Kim & Brandell 2014).

1960- och 1970-talen innebar därför att samverkansuppdragets roll och betydelse försköts. Dels blev utbildningen den kanske viktigaste länken mellan universitet och samhälle, dels blev frågan om samverkan mellan universitet och näringsliv en alltmer känslig fråga. Den kritiska debatten om universitetens samverkan bör dock först och främst ses som en förlängning av idén om samverkan, denna gång med udden riktad mot en alltför snäv fokusering på mötet mellan akademi, näringsliv och statsapparat, till förfång för en bredare syn på samhällets kunskapsintressen (Annerstedt 1972). Detta är ett viktigt memento – också efter det famösa året 1968 är en återkommande kritik att samverkan uppfattas som ett klientförhållande snarare än som en ömsesidigt berikande relation.

Universitetens inre liv under 1970-talet präglades därtill av en ökad byråkratisering och formalisering, där de dittills ganska otvungna formerna för samverkan till viss del ersattes av organiserade relationer. Ett överordnat planeringsparadigm hade på kort tid slagit igenom, där forskning, utveckling och innovation skulle kopplas samman inom en bred ram av industripolitik.

Den ökade formaliseringen till trots skedde vissa experiment också under denna tid med att stödja samverkan med fokus på forskning och näringslivssamverkan, till exempel i form av näringslivssekretariat, ordningen med adjungerade professorer, och ramprogrammen från STU inom olika teknik- och industriområden (Weinberger 1997). Men detta var ändå huvudsakligen sidospår inom den i övrigt planeringstunga synen på samverkan mellan stat och företag, där centrala avtal och regleringar skulle ersätta forna tiders mer oreglerade former för interaktion (Pettersson 2012).

1970-talets industrikrise slog undan benen för planeringsparadigmet; krisen tvingade fram ad hoc-lösningar och snabba uttryckningar snarare än den avsedda långsiktiga anpassningen av näringslivsstrukturen. Det ledde också till en viss forskningspolitisk omprövning. Den tekniska forskningspolitiken, som ganska bryskt hade förts från sfären runt IVA till den nystartade myndigheten STU, fick en omstart. Ramprogrammen blev den överordnade arbetsformen, medan olika experimentella former för att stimulera teknisk utveckling utvecklades. Svensk forskningspolitik rörde sig därmed mot en mer interaktiv syn, där ett återkommande samspel mellan myndigheter, forskare och näringsliv skulle skapa förutsättningar för innovation och nyttiggörande (SOU 1977:64).

Samtidigt började en annan försiktig återanpassning ske till en mer samordnad form av forskningspolitisk planering, där överordnade mål skulle sättas på regeringsgemensam nivå (SOU 1977:52). En viktig del i den utvecklingen var att universitetens samlade roll som utförare av olika forskningsuppgifter lyftes fram, för att stärka dem gentemot olika sektorsintressen men också ge dem en mer framskjuten position som kunskapsmiljöer (se också SOU 1981:29 för denna diskussion). Här började också idén och föreställningen om universitetet som "hela samhällets forskningsinstitut" att artikuleras på allvar, med ambitionen att få olika uppgifter och mandat att bättre hänga samman.

Utbildningspolitikens planeringsideal tonades gradvis ned eftersom arbetsmarknadsbehoven visade sig allt svårare att förutse (UHÅ 1983). 1980-talet var överlag en period av begynnande experiment med nya former för samverkan, flexibla och tydligare fokuserat på innovationer och kommersialisering av ny teknologi (Roobeek 1990). Dagens samverkansmönster formades under den perioden, med den enskilde akademiska entreprenören i centrum omgiven av en flora av stödstrukturer och arenor för nyttiggörande, och med universitet som i huvudsak stod vid sidan av utvecklingen (Stankiewicz 1986).

Utgångspunkten var alltså den akademiska entreprenören, forskaren och dennes kommersiella nätverk. Lärarundantaget hade fört en ganska slumrande tillvaro fram till det tidiga 1980-talet, men kom att utgöra en viktig stimulans för den framväxande gruppen av "akademiska entreprenörer" i det svenska högskolesystemet. Många av dem hade erfarenheter från främst USA och Storbritannien, där nya identiteter och ideal började växa fram, inte minst inom den "nya biologin". Dock fick utvecklingen en speciell karaktär i Sverige eftersom landet, till skillnad från rollmodellen USA, la uppgiften på enskilda forskare, medan USA redan 1980 övergav lärarundantaget (genom Bayh Dole Act). Och medan universitetet i USA förändrades påtagligt av att bli ägare av sina immateriella resurser, blev det istället andra arenor för samverkan

mellan näringsliv och forskning, som stiftelser och forskningsparker, som hamnade i förgrunden i Sverige. En mängd olika utredningar och översikter gjordes

under perioden för att förstå samverkansuppdragets alltmer omfattande – och ickekoordinerade – former (SOU 1980:46, FRN 1986, SOU 1989:50). De tre utredningarna som vi hänvisar till illustrerar utvecklingen tydligt.

För FOSAM-utredningen var samverkan fortfarande en komplikation. Bakgrunden var den kraftiga tillväxten av sektorsforskningsmedel inom det svenska universitetssystemet, som hade skapat stora områden och miljöer som i princip helt byggde på externa uppdrag och snävt definierade uppdrag. Detta ville man begränsa genom att hitta former för samverkan som inte "skadade" grundforskningen eller utbildningen. Samtidigt ville utredningen öppna för en ny och framväxande typ av samverkan, den mellan högskolor och näringsliv. För sådan samverkan ansågs stiftelseformen särskilt väl lämpad (som "särorganisation"). Stiftelser skulle kunna lösa ut forskare som hade särskilt intensiva kontakter med exempelvis näringslivet och skapa ökad flexibilitet i sådan samverkan.

När Forskningsrådsnämnden (FRN) sex år senare gjorde en översyn av forskningssamverkan var läget ett annat. Då hade utvecklingen mot "särorganisationer" tagit fart helt på egen hand. Utvecklingen hade sprungit förbi FOSAM:s lätt formalistiska synsätt på samverkan. Samverkan bestod istället, menade FRN, av en palett av parallella insatser, från uppdragsverksamhet över universitetens kontaktsektariat till forskarparker. FRN såg utvecklingen som en effekt av ett alltmer forskningsbaserat näringsliv liksom av behovet av friare arbets- och belöningsformer inom högskolesystemet, behov som dåtidens reglerade organisations- och belöningsformer inte fullt ut kunde hantera.

FRN:s utredning utmynnade inte i några specifika förslag eller rekommendationer, och 1988 gav regeringen istället i uppdrag till en statlig utredare att se över högskolornas samverkan i allmänhet och deras stiftelseverksamhet i synnerhet (SOU 1989:50). Den utredningen började med att konstatera att samverkansuppdraget nu blivit en alltmer integrerad del av svensk utbildningspolitik, forskningspolitik och näringspolitik. Via en enkätundersökning till rikets högskolor kunde utredningen sluta sig till att det fanns ett sextital högskoleanknutna stiftelser.

Många var närmast regionalpolitiska och avsedda att stödja forskning och utveckling i en mindre högskola eller en region, men ett växande antal fungerade som bryggor mellan akademisk forskning och näringslivet – vanligen som huvudman för en forskarpark eller som samlande uppdragsorganisation. Utredningen förordade restriktivitet för denna typ av sÄrlösningar men såg den samtidigt som nödvändig – privaträttsliga stiftelser innebar att uppslitande frågor om samverkan kunde hanteras utanför den hårt reglerade statliga akademiska ramen, och man kunde därmed undvika att det växande kommersiella intresset störde den akademiska kärnverksamheten.

Ett huvudspår vid 1990-talets ingång var därför att samverkansuppdraget började ta tydligare organiserad form, i en blandning av tätare näringslivskontakter mellan högskoleforskare och näringsliv, etableringen av en forskningsbaserad företagszon via teknikparkerna, enskilda forskares alltmer intensiva engagemang som konsulter och företagare, och en hel flora av

närings- och regionalpolitiska initiativ för att stödja företagande och kunskapsutveckling med de regionala högskolorna som bas. Ett annat huvudspår var att samverkan fortfarande var ett problem för lärosätena, särskilt de äldre. För de nya lärosätena var den typ av särorganisationer som växte fram under 1980-talet ofta den viktigaste finansieringskällan för forskning. Särlösningarna var just särlösningar, sätt att markera att samverkan var skild från den övriga verksamheten. Utgångspunkten för FOSAM-utredningen var till exempel att hitta vägar att flytta myndighetsinitierad forskning (s.k. sektorsforskning) ur den akademiska kärnverksamheten in i särskilda organ. Likaså bejakade såväl FRN som Utredningen om högskoleanknutna stiftelser modellen med privaträttsliga stiftelser som forum för samverkan.

Regeringen och Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), där frågan om "särorganisationer" slutligen hamnade, försökte balansera utvecklingen mot allt fler särorganisationer. Man fruktade från det hållet att totalansvaret för högskolornas uppdrag tunnades ut i takt med att antal särorganisationer växte. Samtidigt betraktades särorganisationerna som ett praktiskt sätt att möta de växande förväntningarna på samverkan, eftersom de bidrog till att minimera uppslitande rollkonflikter inom högskolesystemet.

Så såg alltså läget ut. De gamla universitetens samverkansroll vid ingången till 1990-talet var i allmänhet vagt definierad och inte institutionaliserad. Olika försök att introducera samverkansuppgiften hade gjorts som en integrerad del möttes av intern motvilja och en uppfattning att detta låg utanför den akademiska grunduppgiften. De kontaktsekretariat som fanns och som hade förts över från STU var i allt väsentligt frikopplade från den reguljära verksamheten och fungerade mest som gester och symbolhandlingar. I gengäld växte forskarparkerna fram, och gav stora möjligheter och frihetsgrader för enskilda forskare att starta bolag och engagera sig i kommersiell verksamhet på egen hand eller i samverkan med företag. Inom snabbväxande teknikområden, till exempel bioteknik och datalogi, gav stiftelseformen enskilda lärare och forskare möjligheter att komplettera en akademisk anställning med lukrativa sidouppdrag. Men lärosätena själva var påtagligt passiva i utvecklingen och hanterade stiftelsefrågan pragmatiskt och reaktivt. I vissa fall var istället närmast negativ, till exempel i Lund där dåvarande dekanen för medicinska fakulteten varnade mot inrättandet av en forskarpark (det som senare blev Idéon) med hänvisning till att näringslivskontakterna redan fanns via fakulteterna (Melander 2006: 293). I just det fallet var det istället en personlig kontakt mellan landshövding och rektor som lade grunden för teknikparken och som kringsskar det interna motståndet (ibid.).

Undantag från dessa passiva hållning fanns, det kanske mest utrerade var Chalmers, där ledningen tidigt engagerade sig i att skapa organiserade former för samverkan och nyttiggörande, som en integrerad del av en "entreprenöriell kultur" (Clark 1998). Men Chalmers var alltså långtifrån någon norm. KTH, annars själva symbolen för näringslivsanknytningen i det svenska akademiska systemet, förlitade sig primärt på bilaterala kontakter mellan forskare och näringsliv. Göteborgs universitet, med ett arv av tät samverkan mellan stadens näringsliv och forskning inom medicin och ekonomi, saknade också i praktiken formella strukturer för att stödja och organisera samverkan (jämför Norgren 1989). Linköping, som ofta lyfts fram som ett exempel på ett universitet med samverkan som identitetsmarkör (till exempel i SOU 1989:50), var istället påfallande passivt som organisation. Där låg samverkansinitiativet snarare på

enskilda grupper och miljöer som på egen hand och utan någon direkt styrning från lärosätesledningen utvecklade ett rikt kontaktnät med intressenter utanför den akademiska miljön (Sandström 1999).

2 Samverkan under 1990-talet: kris och utveckling

Regeringen Bildt (1991-1994) gav universiteten och forskningen en framskjuten position i arbetet med att föra Sverige ur den ekonomiska krisen. Förutom satsningen på universitetsforskning i nya former, sjösatt via de s.k. forskningsstiftelserna (Sörlin 2005), kom en rad initiativ för att stärka universitetens samspel med omgivningen. Dit hörde två nya samverkansstödjande former, Teknikbrostiftelserna och universitetens egna holdingbolag. Dessa initiativ fick vissa, men inte alltför radikala effekter: Forskningsstiftelserna kom att få ett utpräglat humankapitalperspektiv på samverkan, eftersom betydande delar av deras finansiering gick till forskarutbildning. Stiftelserna byggde upp ett betydande kontaktnät med svenskt närings- och samhällsliv i styrelser och beredningsgrupper, och en hel del av deras insatsområden formades av deras intressen. Exempelvis var den svenska telekommunikationsindustrin en mycket aktiv part i Stiftelsens för strategisk forskning interna fördelningsarbete (ibid.). Den stiftelsen satsade huvudsakligen på forskarutbildningen, medan den miljöstrategiska stiftelsen (MISTRA) inriktade sig mot problemlösning och kommersialisering. Även om dessa insatser fick vissa insatser inom sina respektive områden, fick de inga direkta spridningseffekter inom lärosätena; de blev snarare avgränsade projekt än brohuvuden för nya arbetsformer. Teknikbrostiftelserna och holdingbolagen å sin sida beskrivs överlag som ganska svaga stödstrukturer med lite kapital och en i huvudsak rådgivande och allmänt understödjande roll vid kontraktsskrivning, avtal med mera ("obefintliga resurser till ett obefintligt uppdrag", som en sentida utredare uttryckte saken, se SOU 2012:41).

Inom lärosätena började samverkansaktiviteterna spridas under 1990-talet, återigen huvudsakligen byggt på enskilda individers initiativ snarare än strukturella förändringar, och återigen inom vissa men långtifrån alla lärosäten. Två exempel kan illustrera det ökade engagemanget. Inom Karolinska institutet kom rektorsskiftet 1994/95 att följas av en snabb intensifiering av samverkan i två former: dels en omfattande intern funktion för nyttiggörande, dels ett lika omfattande externt samarbete med läkemedelsindustri med delat ansvar för att finansiera och driva olika forskningscentrum inom institutet (Huldt, Normark & Norrving 2013). För Lunds del yttrade det sig i att universitetet – inte utan konkurrens med andra aktörer – tog på sig rollen som ankare i det sydsvenska innovationssystemet, via en innovationsorienterad universitetsdirektör (Melander 2006). I båda fallen var det alltså mer tillfälligheter än systematik som låg bakom, där enskilda personer tog på sig en uppgift som de menade låg i tiden, snarare än något som efterfrågades inom lärosätena eller för den delen i samhället i stort.

Vid andra universitet sköttes samverkansuppgiften fortfarande i högsta grad osystematiskt. Vissa försök gjordes för att inventera samverkansuppgiften och att skapa samlade strukturer för uppgiften – till exempel vid Stockholms universitet – där de dock mötte betydande internt motstånd. Vid Göteborgs universitet inrättades en Teknikbrostiftelse och ett holdingbolag, men

också de beskrivs som svaga och ganska perifera delar av universitetet. Till och med KTH, med en naturlig anknytning till centrala delar av svenskt samhällsliv och ekonomi, beskrivs som ett lärosäte utan en samlad idé om samverkansuppgiftens former och innehåll.

Samverkansuppgiften var alltså fortfarande i huvudsak en effekt av enskilda individers engagemang snarare än en systematisk uppbyggnad av kompetens och organisation kring samverkansorganisation och stöd. De lärare och forskare som var drivande i samverkan beskriver universitetens arbetsformer som ojämna och ofokuserade; det tillfördes medel och organisatoriska ramar, men utan en tydlig kapitalbas och utan ett tydligt uppdrag – och inte sällan med negativa incitament och attityder kring samverkan. Samverkansuppgiften var inte legitim; den uppfattades fortfarande som en främmande del av högskoleverksamheten, och skulle hållas under kontrollerade former (jfr Sörlin & Törnqvist 2000: 182ff).

Något av ett genombrott följde dock med det offentliga utredningsarbetet kring samverkansdimensionen. Ett centralt arbete vad den s.k. NYFOR-utredningen (SOU 1996:70). NYFOR-utredningens bakgrund var efterbörden av den svenska industrikrisen, fortfarande kännbar 1996 när utredningen presenterades, även om bottenläget hade vänts.

Efter krisen började uppbyggnadsarbetet och då fick frågan om lärarundantaget ny aktualitet. Som vi har sett tidigare, fick lärarundantaget förnyad uppmärksamhet under 1990-talet, där NYFOR-utredningens viktigaste uppgift var att belysa om det skulle avskaffas och om universitetet istället skulle få äganderätt till den forskning som bedrevs inom deras ram.

NYFOR gjorde en noggrann granskning av villkoren kring ett eventuellt avskaffande av lärarundantag men bedömde att frågan inte hade högst angelägenhetsgrad, och snarare skulle flytta uppmärksamheten från den större frågan – nämligen hur samverkan kunde bli en mer integrerad del av den akademiska praktiken. Utredningen ville flytta fokus till normer och praxis snarare än lagar och regler. Detta blev också regeringens hållning; i 1996 års forskningsproposition, signerad Carl Tham, förtydligades den s.k. tredje uppgiften och lyftes fram som en uppgift för universitetet i paritet med utbildning och forskning:

”Enligt regeringens mening bör lärosätenas kontakter med det övriga samhället öka och fördjupas och kraven på lärosätena behöver därvid skärpas. Regeringen anser att detta bör komma till uttryck i högskolelagen. Högskolans tredje uppgift bör vara att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet. Uppgiften bör omfatta spridning av forskningsinformation, samverka med det omgivande samhället för att utveckla högskolans utbildning och forskning samt att högskolan skall vara till direkt nytta för allmänheten. Uppgiften skall genomföras inom ramen för högskolans ordinarie resurser.” (Regeringens proposition 1996/07:1 s. 87)

Notera den sista meningen i citatet, som står kvar som en restriktion när samverkan ska definieras, profileras och stödjas.

Högskoleverket fick i uppgift att följa utvecklingen, bland annat genom att granska lärosätenas årsredovisningar men också genom att publicera översiktliga genomgångar kring debatten om

samverkansuppdragets utformning, det "omgivande samhällets" förväntningar och kunskapsintressen, och genom att ge exempel på hur samverkansrollen utvecklats inom olika lärosäten (Talerud 2000).

NYFOR-utredningen och 1996 års forskningsproposition blev, som vi återkommer till, ett formativt moment i den svenska universitetspolitiken; den fogade samman utvecklingen under det tidiga 1990-talet, med holdingbolag och teknikbrostiftelse med redan etablerade initiativ inom olika delar av högskolesystemet, till en bindande praktik för alla lärosäten som alla tvingades förhålla sig till som organisationer – samtidigt som den alltså inte fick kosta något speciellt utan skulle ses som en del av utbildning och forskning.

3 00-talet: Kontinuitet och förändring i samverkansuppgiften

En ny forskningsfinansieringsorganisation sjuösattes 2001. Den innebar att frågan om villkoren för forskning och samverkan fick förnyad aktualitet, inte minst eftersom systemet var så tydligt tudelat i en del med ansvar för grundforskningens villkor och en annan del som lika tydligt skulle verka för samverkan och nyttiggörande. Det blev en återkommande diskussion kring hur dessa olika roller och uppgifter skulle förhålla sig till varandra och hur andelar och relationer mellan uppgifterna bäst skulle utformas. Kampen började nästan omedelbart om hur fördelningen av resurser till svensk forskning sett ut över tiden och vilka behov och intressen som var mest angelägna.

Vetenskapsrådet menade att grundforskningen fått stå tillbaka, medan den s.k. behovsmotiverade forskningsfinansieringen vuxit kraftigt och nu, tillsammans med finansiering med strategiska syften, dominerade i högskolesystemet (Sandström, Heyman & Hällsten 2004). Vetenskapsrådet utgick i sin argumentation från villkoren för den enskilde forskaren och forskargruppen. VINNOVA, som i det nya finansieringssystemet skulle ansvara för innovation och nyttiggörande, drev en annan argumentation och pekade framför allt på forskningens samhällseffekter när resurser och aktiviteter samordnades kring större satsningar och områden (Ny Teknik 2002).

Även om detta kunde uppfattas som att finansieringssystemet skulle stå på två ben, där de olika delarna ansvarade för olika funktioner och uppgifter, framstod det ändå som att den historiska uppdelningen mellan uppgifter fick ny fart efter reformeringen av forskningsfinansieringssystemet. Olika försök att förena dem – till exempel när myndigheterna gick ihop med lärosätena inför 2005 års forskningsproposition – framstår mer som förhandlade kompromisser än samlade förslag om hur olika uppgifter och roller skulle kunna samordnas.²

Det innebar också att frågan om samverkan hamnade i en korseld av olika intressen. Särskilt tydlig blev den frågan i samband med en nyckelpunkt i mötet mellan forskning och samverkan, lärarundantaget. VINNOVA engagerades att se över samverkansuppgiftens utveckling i 00-talets början, när myndigheten precis hade etablerats. I det s.k. VINNFORSK-projektet fick VINNOVA i uppdrag att kartlägga de svenska lärosätenas samverkansarbete och komma med förslag till förstärkning och systematisering. Huvudfrågan var fortfarande lärarundantaget, där myndigheten föreslog att undantaget skulle behållas – huvudsakligen för att undvika uppslitande strider med lärare som redan engagerat sig kommersiellt – men att lärosätena samtidigt skulle professionalisera sin samverkansverksamhet (VINNOVA 2003).

Den s.k. UHFOR-utredningens uppgift var också att dissekera detta kvarvarande element från 1980-talets samverkansmodell. Dess direktiv var att klarlägga konsekvenserna av ett avskaffade

---

² Samling för en ny forskningspolitik: Konkurrens, karriär och innovation i fokus- Förstärkt samspel näringsliv, forskning och offentliga insatser. Pressmeddelande från Vetenskapsrådet, FAS, Formas, VINNOVA, SUHF, IVA, KVA daterad 20031029.

av lärarundantaget, alternativt om ett system med rapporteringsplikt och ytterligare förtydligande av universitetens samverkansuppgift borde införas. Utredaren, juristen Marianne Levin, höll en offensiv ton och såg ett avskaffande ("övertagande") som det främsta alternativet, framför allt eftersom det skulle tvinga fram en väsentligt mer aktiv hållning och professionell organisation för samverkan bland lärosätena. Samtidigt tog hon upp också alternativet med anmälningsplikt, som också det borde följas med en ökad aktivitet från lärosätenas sida. Oavsett vilket alternativ som valdes, fordrades det ett förtydligande av samverkansuppgiften:

"Mot bakgrund av den analys som gjorts anser utredningen att det krävs en uttrycklig reglering för att ett kommersiellt utnyttjande av uppfinningar – bland annat innefattande möjligheten att överta äganderätten till högskoleforskarens uppfinningar – skall anses falla inom högskolornas verksamhetsområde. På samma sätt krävs det en uttrycklig reglering för att lägga en utvidgad skyldighet på högskolan att främja nyttiggörande av forskningsresultat." (SOU 2005:95 s. 137)

Utredningen var emellertid principiell och juridisk snarare än empirisk, och gav inga direkta illustrationer av villkoren för samverkan och på vilket sätt de spelade in i dess överväganden.

Frågan om lärarundantaget har alltsedan dess hängt i luften och utgör därför ett kvarvarande ramvillkor kring samverkansuppgiftens organisering och ledning. Det innebär också att fokus alltmer hamnat på frågor om belöningsystem, incitament och "goda exempel" som drivkraft för samverkan.

Parallellt med utredningarna om lärarundantaget pågick också arbetet med en ökad profilering av samverkansarbetet inom lärosätena. Lärosätena själva arbeta med frågan – i linje med förväntningarna hos exempelvis NYFOR-utredningen – men allt skedde naturligtvis inte utan påtryckningar och incitament. Ett sådant var VINNOVAs Nyckelaktörsprogram från 2006. I nationell konkurrens om stöd identifierades Karlstads universitet, Göteborg och Chalmers i samverkan (på begäran av VINNOVA), Luleå och Umeå i samverkan, Uppsala samt Linköping. Programmet syftade till att professionalisera samverkansuppgiften. Programmet har utvärderats och följts upp i olika omgångar. En genomgång kom 2012, där programmet i huvudsak fick goda vitsord, och där lärosätenas aktivitet beskrevs som hög. Särskilt mycket möda tycks ha gått till att integrera stödet från VINNOVA med den reguljära samverkansfunktionen inom lärosätena. Utvärderingen lyfte speciellt fram att programmet stimulerade samspel mellan olika samverkansstödjande organ.

Samtidigt pekade utvärderingen på två kritiska punkter, som också bekräftas i vårt material:

Den ena gällde den bristande anknytningen till den dagliga verksamheten inom fakulteter och institutioner, den andra avsaknaden av jämförelseobjekt eller jämförelsemått för framgång i verksamheten.

En faktor som komplicerat utvecklingen av en samordnad samverkansuppgift inom lärosätena är den höga andelen externfinansiering av forskningen i Sverige. Ett exempel på denna komplikation är det omfattande stöd som förmedlades via 2008 års forskningsproposition till s.k. strategiska forskningsområden. I utlysningen av dessa – och i kriterierna för behandling av

dem – lyftes samverkansdimensionen fram, men bedömningarna utgick främst från en forskningsplan och forskarnas meriter. I de årliga uppföljningarna av satsningen framgår att samverkan, kommersialisering och nyttiggörande blivit allt viktigare för de strategiska forskningsområdena. Samtidigt fungerar flertalet av dem huvudsakligen som en fördelningsmekanism inom lärosätena och arbetar högst varierande med former för aktivt ledarskap och anknytning till externa intressenter. Även om de formellt sett ska integreras med lärosätena, finns många av de strategiska områdena på visst avstånd från lärosätenas ledningar, och de åtnjuter betydande finansiell och organisatorisk autonomi. Detta illustrerar en genomgående problematik, nämligen att forskningens resurser till betydande delar går vid sidan om lärosätenas ledningar till och med i de fall där avsikten är just att stärka lärosätena som sådana. Detta, tillsammans med lärarundantaget, utgör den kanske främst restriktionen för ett mer integrerat arbete med samverkansuppgiften.

Samtidigt kan naturligtvis frågan ställas om vad som hade hänt om samverkansuppgiften fått specialdestinerad finansiering efter ändringen av Högskolelagen 1998. Sannolikt hade universiteten varit dåligt förberedda på uppdraget och sannolikt skulle kopplingen till utbildning och forskning därför inte blivit särskilt stark. Mycket av de svenska universitetens handlingsberedskap finns långt ut i verksamheten, buren av akademiska lärare i ämnesmiljöerna, och en samverkansuppgift som inte finns där blir sannolikt ganska svag. Vår poäng här är att lyfta fram att lärarundantaget, tillsammans med den rika floran av samverkansfora utanför högskolemiljön och den obefintliga finansieringen av samverkansuppgiften, gett lärosätena en ganska diffus uppfattning om vad samverkan egentligen är och hur den bäst kan stimuleras.

4 Från kunskapstriangeln och vidare

Som ordförandeland i EU gick Sverige i bräschen för idén om kunskapstriangeln som modell för moderniseringen av Europas universitet (jfr Maassen & Stensaker 2011). Kunskapstriangelbegreppet kom att fungera som en ram för att lyfta fram kopplingen mellan de tre dimensionerna utbildning, forskning och samverkan. Den exakta formen för samspelet mellan dimensionerna var dock ganska vagt uttryckt, och VINNOVA fick i uppdrag att utreda hur begreppet ”kunskapstriangeln” kunde omsättas i praktisk handling. Vi återkommer till hur lärosätena har reagerat på uppgiften att formulera egna program för kunskapstriangeln, men det kan vara värt att nämna redan här att också VINNOVA uttrycker en viss försiktighet kring hur begreppet egentligen ska operationaliseras.

I rapporten sammanfattas det så här: överordnade mål för samverkan mellan de tre uppgifterna; ledning och organisation för samspelet mellan dem; bedömning, värdering och belöning av samverkan mellan uppgifterna; fördelning av resurser till sådan samverkan; hantering av juridiska frågor samt uppföljning av måluppfyllelse.³

Även om detta har en viss konkretion, lämnas ändå ett betydande utrymme till lokal tolkning och hantering av hur den organiserade och strategiskt ledda samverkan mellan uppgifter egentligen ska iscensättas.

VINNOVAs utlysningar kom året efter, 2013 och 2014, kring samverkansuppgiften, under rubriken ”Universitets och högskolors strategiska utveckling av samverkan”. Vi återkommer till hur lärosätena har reagerat på dem, och nöjer oss här med att konstatera att de utgör två i raden av program för att stödja lärosätenas samlade verksamhet kring nyttiggörande.

Ett annat viktigt steg var den remiss som gjordes kring en bedömning och värdering. Vi återkommer också till utfallet av den, den är nämligen belysande för hur samverkansuppgiften hakar in i lärosätenas verksamhet, med ganska varierande betydelse beroende på lärosätenas historia och karaktär. Denna remiss (daterad 2014-05-14) utgick från regeringsuppdraget att ”utforma metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med det omgivande samhället, i termer av relevans och nyttiggörande av forskningsbaserad kunskap”⁴

Bedömningen och fördelningen av resurser – i två pilotomgångar och så småningom i en nationell fördelning från och med 2018 – tänktes utgå från en omfattande inventering och bedömning av strategi, implementering, aktiviteter och utfall av och för samverkan. Särskilt genomgången av samverkansaktiviteter var omfattande, där promemorian listar över 30 tänkbara aktiviteter. Samtidigt uttryckte VINNOVA att målet skulle vara att arbetet skulle stärka lärosätena:

---

³ PM VINNOVA 2011-05-30, ”Förslag till metoder och uppföljningsverktyg för kunskapstriangelsamarbete”

⁴ PM VINNOVA 2014-05-14, ”Förslag på modell för värdering av samverkan. Remiss angående VINNOVAs uppdrag”

”Utformningen av självvärderingen har även påverkats av de principer som tecknats för modellen:

- UoH ska ha nytta av modellen i sitt utvecklingsarbete för samverkan*
- UoH ska kunna påverka den samverkan som värderas i modellen*
- Modellen ska värdera framgångsrika samverkansmönster*
- Samverkan ska värderas på ett tydligt, enkelt, transparent och robust sätt*
- Modellen ska vara kostnadseffektiv*
- Modellen ska utvecklas i en öppen process med förankring hos intressenter*
- Modellen ska kunna användas i ett framtida resursfördelningssystem”⁵*

Vi kan alltså sammanfattningsvis karakterisera utvecklingen de senaste åren som en gradvis växande ambition att påverka lärosätena som organisationer och att få dem att integrera samverkansroller och samverkansmönster i verksamheten, men att detta har gjorts i skuggan av två kraftfulla ramvillkor: lärarundantaget och lärosätenas flexibla resursbas. I nästa avsnitt går vi närmare in på hur lärosätena arbetar med, och ser på, samverkansuppgiften idag.

---

⁵ Ibid, s. 22

5 Samverkan vid de äldre lärosätena: mot en mer sammanhållen idé och praktik?

Vad kan vi då säga om hur samverkansuppgiften faktiskt bedrivs? I vårt material finns många observationer om en pågående utveckling och förfining av samverkansuppgiften men också en relativt svag anknytning mellan forskning och utbildning å ena sidan och samverkan å den andra. Vi gör nu en kortfattad genomgång av utvecklingen vid några större lärosäten.

Göteborgs universitet är ett exempel där utvecklingen alltså gick ganska långsamt en bit in på 00-talet. Det som hänt därefter är att uppgiften fått en mer framskjuten ställning, med en särskild ledningsposition som ansvarig för samverkan. Anmärkningsvärt är att Göteborgs universitet gjort samverkan till en egen uppgift i det omfattande strategiarbete som universitetet nyligen genomfört (Strategi och vägval 2013-2020).

Den samverkansstrategin bygger på en omfattande inventering av erfarenheter av samverkan inom universitetet, där en intern utredningsgrupp kompletterades av kommentatorsgrupp ledd av den tidigare rektorn Gunnar Svedberg och med företrädare för näringsliv och utländska lärosäten (Göteborgs universitet 2011). Utredningen går systematiskt igenom olika dimensioner av samverkansuppgiften: hur den formuleras på central nivå, hur den formar verksamheten inom fakulteter och institutioner, hur den är organiserad inom förvaltningen, hur universitetets holdingbolag arbetar, villkoren för verksamhet inom speciella enheter för innovation och entreprenörskap samt samspelet med andra organisationer i regionen.

Rapporten listar också många av de komplikationer som vi framhåller i denna rapport: att universitetet saknar en sammanhållen strategi och praktik för nyttiggörande utan mer utgör ett ”smörgåsbord” av möjligheter, som till syvende og sist ligger i händerna på den enskilde forskaren. Olika typer av samarbeten korsar varandra och där universitetens samverkansansvar återfinns på många olika håll. Man anlägger i utredningen ett mer aktivt förhållningssätt, där universitetet ska ha en samlad struktur för samverkan inom i princip all verksamhet inom universitetet: med målet att ”högskolan agerar på rektors-, fakultets- och institutionsnivå för att säkra samverkans- och nyttiggörandeuppgiftens implementering i så många miljöer som möjligt” (Göteborgs universitet 2011: 21).

Om man går vidare in i verksamheten, så som den beskrivs i utredningen, är läget vid tiden (2011) illustrativt för de utmaningar universitetet ansåg sig stå inför. Sahlgrenska akademien hade över 100 samarbetsavtal med AstraZeneca och andra företag inom läkemedel och bioteknik, och ett tätt samarbete med Västra Götalandsregionen via samfinansierade tjänster, resursfördelning med mera. IT-fakulteten kunde räkna upp flera exempel på produkter och bolag som vuxit fram ur fakulteten med betydande genomslag i samhället.

Naturvetenskapliga fakulteten å sin sida hade endast sporadiska samverkanskontakter och hade vid tidpunkten för utredningen precis inlett arbetet med en arbetsmarknadsdag för

fakultetens doktorander; fakultetens samlade energi lades huvudsakligen på att stärka publiceringsprofilen och förmågan att attrahera konkurrensutsatt forskningsfinansiering.

Detsamma kunde sägas av den humanistiska fakulteten, som primärt lyfte fram rollen av just fakultet med samlad överblick över den egna verksamhetens olika delar inom utbildning och forskning. En strategi för samverkan låg, menade man, längre fram i tiden.

Samhällsvetenskapliga fakulteten hade många samhällskontakter men dessa var enbart organiserade via enskilda kontakter, snarare än via och genom fakulteten. Handelshögskolan och Utbildningsvetenskapliga fakulteten såg samverkan främst som en fråga om kommunikation av forskning i samhället, även om den senare efterlyste ett språk för att se samverkan som något utvecklande snarare än en sidoordnad verksamhet.

Över denna blandning av aktivitet och engagemang fanns en närmast oöverskådlig blandning av stödstrukturer, kring entreprenörskapsutbildning, kapitalbildning, kommersialisering inom olika forskningscentrum, intellektuella rättigheter med mera. Valfriheten och valbarheten var betydande, där många olika modeller för samverkansstöd tillämpades utan till synes någon större överblick. Samtidigt fanns det alltså en tydlig plan och ambition framåt, baserat bland annat i stöd från VINNOVA för en "Knowledge Management Plattform". Denna hade som syfte att samordna ägandet av universitetets "kunskapsegendomar" (även de delar som tillhörde enskilda lärare), men också mer allmänt att vara en samlad plattform för samverkansrollen.

Också i andra fora drev företrädare från Göteborg idén om att staten borde ge uppdrag åt lärosätena att arbeta samordnat med samverkansuppgiften (Lidhard & Petrusson 2012). Göteborgs universitet är alltså närmast unikt genom sin ambition att genomlysasamverkansuppgiftens praktiker och att formulera mål och medel för en samordnad policy och praktik; samma ambitioner vägledde för övrigt också universitetets utbildning och forskning (i samband med RED10 och BLUE11 för utvärdering av forskning respektive utbildning). Ambitionen samlas i idén om kompletta akademiska miljöer, där utbildning, forskning och samverkan är jämställda storheter.⁶ Samtidigt fanns det en mängd hinder mot genomförandet av en sådan sammanhållen vision, inte minst i internationell jämförelse: en oklar roll för universitetens styrelse, oreglerade former för utseende av ledare på olika nivåer, ett svåröverskådligt finansieringssystem med många ingångar, decentraliserade och starkt varierande former för rekrytering med mera.⁷ Allt detta gjorde ambitionerna att ha en samlad policy för samverkan (och för utbildning, och för forskning) svårt att realisera i Göteborg (Benner 2013).

Om samverkansarbetet vid Göteborgs universitet präglas av mötet mellan höga och välformulerade visioner å ena sidan och en sammansatt organisation och tradition av svag central styrning å den andra sidan, är Lunds universitets situation mer sammanhängande. För det första kom Lund – trots viss intern tvekan – att bli nationell pionjär som teknikparksmiljö. Under 1990-talet var Lund tidigt ute med att skapa fastare strukturer för kommersialisering,

---

⁶ Uttryckt så här: 'Grunden för de kompletta akademiska miljöerna är en växelverkan mellan forskning, utbildning och samverkan. Det innebär att all utbildning – oavsett nivå – är forskningsanknuten, liksom all forskning är utbildningsanknuten. Därigenom får alla studenter vid Göteborgs universitet en naturlig kontakt med forskning. Miljön ska bidra till gränsöverskridande forsknings- och utbildningssamarbeten samt kännetecknas av samverkan med offentliga och privata aktörer i samhället.' (http://www.gu.se/digitalAssets/1380/1380914_vision2020.pdf)

⁷ Intervju vicerektor Margareta Wallin Peterson, 25/9 2014

och skaffade sig en tydligare roll gentemot andra innovationsstödande aktörer i regionen. Samverkansrollen har därför en viss historisk tyngd i Lund.

För det andra har Lund fått ett stort antal centrum med långsiktig finansiering (Linnéstöd, Strategiska forskningsområden med mera). Flera av dessa har tydliga kopplingar till externa intressenter, antingen i form av företag som springer ur den akademiska miljön eller i form av samverkan med andra typer av företag. I dessa miljöer finns det stora förväntningar på en professionell hantering av samverkansuppdragets olika delar, och flera av dem har en egen verksamhet för kommersialisering och samspel med omgivningen (Strömquist 2014). Ett exempel på detta som lyfts fram som modell är s.k. Innovation Officers, som hanterar externa kontakter inom områden som diabetes och cancer (SOU 2012:41). Ett annat är ambitionen att bygga ut en näringslivszon kring den omfattande nanotekniska forskningen i Lund – där ambitionen är att få ihop 700 miljoner kring ett projekt om industrialisering av nanoteknik benämnt Nanova, som ska ligga i anslutning till materialfysiklaboratorierna vid universitetet och i miljön kring ESS/MAX IV.

För det tredje består universitetsledningen av flera personer med lång erfarenhet av samverkansuppdraget. Tidigare var den dåvarande universitetsdirektören Peter Honeth en drivande kraft men uppdraget fick en ytterligare ökad synlighet under den sittande universitetsledningen.

Samtidigt finns det spänningar mellan de olika nivåerna också i Lund, inte minst vad det gäller hur ansvaret för samverkansuppdraget ska formuleras och var det ska ligga.⁸ Praktikerna skiljer sig mycket åt mellan fakulteterna, på ungefär samma sätt som i Göteborg. Men till skillnad från i Göteborg har inte skillnaderna dokumenterats och lyfts fram, utan framlever utan försök att sammanfoga dem. Lunds universitets strategiska plan är också påfallande kortfattad inom temat samverkan; i den lyfts huvudsakligen ESS och MAX IV fram som framtida mötesplatser för forskning, utbildning och samverkan. Man utlovar i planen en kollegial granskning också av samverkansuppdraget, något som dock ännu inte har gjorts. Arbetet med att stödja och formalisera samverkan beskrivs från centralt universitetshåll som tämligen okoordinerat och starkt beroende av vilken grupp och vilken miljö det handlar om. Samspelet mellan ledning och centralförvaltning å ena sidan och fakulteter å den andra beskrivs också som begränsat.

Uppsalaerfarenheten bekräftar bilden från Lund, med ett antal flaggskeppsprojekt som dragit med sig samverkansuppdrag – till exempel UppsalaBio, men också inom materialområdet och kring energiforskningen (Ottosson 2014).

Också Uppsala var tidigt med att fånga upp idén om en teknikpark (benämnd STUNS) – i princip parallellt med Lund – och med en liknande mobilisering av resurser och stöd, från kommun, landsting och universitet samfällt, trots ett visst internt motstånd inom universitetet (Ottosson 2014). Widmalm (2014) beskriver en gammal närande relation mellan akademi och näringsliv i Uppsala, med personalunioner, delning av resurser och en tät integration mellan akademisk forskning och industriell utveckling, långt före begrepp som Triple Helix och Mode 2 etablerats. Fridholm (2010) beskriver å sin sida hur detta täta samspel efterhand vittrat sönder

---

⁸ Intervju vicerektor Carl Borrebaeck 141106

och ersatts av väsentligt mer ”förhandlade” relationer mellan forskare och företag, med återkommande mål- och rollkonflikter. En förklaring är att Uppsala förlorat flera delar av sitt ekosystem för samverkan, till exempel när Pharmacia lade ned sin verksamhet. Å andra sidan är Uppsala del av det framväxande samverkanskluster som förväntas utvecklas kring den biomedicinska infrastrukturplattformen SciLifeLab, även om de konkreta samverkans-effekterna av detta omfattande projekt fortfarande är begränsade.

Som organisation har samverkansuppgiften i Uppsala flyttat på sig – under en period låg den under en vicerektor men idag finns ingen utpekad företrädare på central nivå. Också i Uppsala är samverkansuppgiften högst varierande organiserad och profilerad inom universitetet: vissa miljöer – material, energi, IT är några exempel – verkar i system av samverkande företag och stödstrukturer på lokal, regional och nationell nivå (ofta med teknikparken STUNS som bas och organisatorisk ram), medan andra har mer begränsade nätverk.⁹

Stockholms universitet var liksom Göteborg sent med att gå i riktningen mot att identifiera samverkan som en central uppgift.¹⁰ En viktig förändring kom när styrelsen runt millennieskiftet gav rektor ett mandat att agera friare med vissa resurser. Efter det prioriterade universitetet fundraising och efter olika framgångar där – till exempel en stor donation till forskning inom modeområdet från familjen Persson – har den interna skepsisen mot denna roll brutits. I dagsläget finns ett samverkanskansli och ett kansli för strategiska partnerskap som ska slås samman med kommunikationsenheten från och med 2015. Den sammanfattande bilden är att traditionell akademisk ortodoxi varit förhärskande men att statliga utredningar, regelförändringar och – inte minst – den ändrade lagstiftningen 1998 med tiden åstadkommit en förändring, först hos ledningen som varit pådrivande, senare i mer generella attityder i verksamheten i stort. Denna har varit mer pådrivande när det gällt att skapa nya strukturer för att stödja de gamla kärnuppgifterna, exempelvis att skapa en forskningsservice för EU-bidrag med mera.

Vid KTH har samverkansuppgiften huvudsakligen varit uppbyggd kring historiska relationer mellan forskningsområden och företag och eller myndigheter, kombinerat med visst akademiskt entreprenörskap.¹¹ Först kring millennieskiftet blev samverkansrollen en del av lärosätets ledningsuppdrag, men då ännu med oklar och ad hoc-mässig organisation.

Efterhand har KTH:s samverkansstrategi blivit tydligare och mer sammanhängande. Den inleddes med rekrytering av näringslivsrepresentanter i styrande organ och fortsatte med olika organisatoriska initiativ, utredningar, internationella jämförelser och liknande, liksom interna utvecklingsprojekt som det s.k. Future Faculty. Det senaste årtiondet präglas därför av en accelererande prioritering av samverkan med fundraising, ett omfattande kansli, ett brett program för strategiska partnerskap med f.n. nio större svenska företag (med målet att skapa 12 stycken sådana överenskommelser), och ett fokus på samverkan och impact i 2012 års Research Assessment Exercise.

---

⁹ Intervju f.d. universitetsdirektör Mats Ola Ottosson 140925

¹⁰ Intervju f.d. universitetsdirektör Leif Lindfors, 141006

¹¹ Intervjuer vicerektor Margareta Norell Bergendahl 140923, f.d. dekanus Folke Snickars 140925, näringslivssamordnare Johan Blaus 141009

I 2012 års forskningsutvärdering ägnades alltså samverkansuppdraget särskild uppmärksamhet. Som katalog ger den en slående bild av bredden i samverkansuppgiften: långsiktiga kontrakt och avtal med företag, medverkan i policydebatt, utvecklingen av finansmarknadens reglering och funktionssätt, rekrytering och könsrelationer i företagsledning, utvecklingen av nyföretagande bland annat kring en stor proteinforskningsinsats. De kollegiala bedömningarna tog upp också frågor om nätverk och samarbeten utanför akademien, och var påfallande konsistenta i sina positiva omdömen om enheternas externa kontaktytor. Bara ett fåtal fick lägre betyg än "outstanding" på denna punkt, och ingen enhet lägre betyg än "considerable". Samtidigt är det tydligt även från dessa rapsodiska bedömningar att samverkan är något ganska varierande, från enheter med huvudsakligen konsultativa roller, till sådana som primärt samverkar via utbildning av ingenjörer och doktorer, till dem som driver marknadsledande verksamhet som del av den akademiska vardagen. Det är helt enkelt ganska svårt att veta om KTH är mer effektiv eller framgångsrik som samverkanspartner i det svenska samhället, och särskilt för svensk industri, än man var till exempel 1990 eller 1960 eller någon annan godtyckligt vald tidpunkt i det förflutna.

Tänkandet om samverkan har utvecklats avsevärt, men försöken att fånga det i mer syntetiska undersökningar, särskilt historiska, är nästan obefintliga. Den huvudsakliga energin är riktad framåt, mot att finna modeller som fungerar för framtiden – vilket man gör energiskt med aktivt sökande efter intryck från förebilder som Nederländerna och Storbritannien – medan jämförbarheten bakåt och med nuet lämnats utan nämnvärt avseende.

KTH har också en ledande roll i den växande samverkan mellan högskolorna som sker olika i utvecklings- och stödprogram som KLOSS (Kunskap och lärande om strategisk samverkan). Man har också ett väl utvecklat tänkande om hur finansieringen kan både ökas, förnyas och leda till omfördelningar internt som ett resultat av samverkansarbetet. Påfallande är ändå hur denna utveckling är sen och att den huvudsakligen sker under intryck utifrån.

Sammanfattningsvis finner vi ett gradvis mer aktivt förhållningssätt till samverkan bland de äldre lärosätena, samtidigt som de fortfarande är ganska löst sammanhållna med högst varierande interna modeller att koppla ihop utbildning, forskning och samverkan.

De äldre lärosätenas strategier när samverkansstöd utlyses utgår naturligt nog från deras omfattande verksamhet – de kan visa på långa och djupa förbindelser i samhället och många olika verksamheter och roller som knyter an till samhället i stort. I ett inledande stadium nöjde de sig ofta med att lyfta fram detta ärorika arv utan att direkt koppla det till en mer offensiv strategi för hur samverkan skulle kunna befrukta deras arbetssätt. I ökande utsträckning drar de emellertid in sina utbildnings- och forskningsspecialiseringar i beskrivningen av hur samverkan ska gestaltas, och betraktar samverkan som en sätt att stärka dessa specialiseringar.

De har därigenom vidgat och fördjupat idén om samverkan, från en perifer till mer central del av verksamheten. Uppgiften är emellertid fortsatt komplex, inte minst eftersom tydliga mål saknas och finansieringen av utbildning och forskning är uppsplittrad, varför lärosätena själva får söka sig fram i formuleringen av en sammanhållen samverkansidé. På samma gång är de generellt sett tveksamma till nationella fördelningssystem, vilket delvis kan betraktas som

defensivt, delvis som en rationell reaktion på ett uppdrag för en indikator- och fördelningsmodell som riskerar att låsa fast samverkan i alltför stela former.

6 De nya lärosätena: mot en tydligare roll?

Vid ingången av 1990-talet hade de ”nya lärosätena” redan börjat etablera samverkansnätverk inom forskning och utbildning. Samverkan var sannolikt viktigare där än vid de äldre universiteten, inte minst eftersom resurser från näringsliv, myndigheter och kommuner fungerade som grund för de spirande forskningsaktiviteterna (Castro-Hidalgo 1993). Nätverk utanför de akademiska miljöerna var också signifikant vanligare bland lärare vid nya lärosäten än hos kollegerna vid äldre universitet (Ibid.).

De nya lärosätena var med andra ord djupt inbäddade i lokalsamhället och regionerna. Som lärosäten var deras anknytning mer komplicerad. Det finns åtskilliga vittnesbörd om hur kommuner och landsting betraktade lärosätena som politiska instrument snarare än självständiga enheter. Om de äldre lärosätena har slitit med frågan om hur samverkan kan integreras i verksamheten har de nya lärosätena snarare försökt hitta former där samverkan blir produktiv i sin relation till utbildning och forskning snarare än ett uttryck för lokala beroendeförhållanden.

Karlstads universitet profilerar sig som det ”moderna universitetet”.¹² Det tidigare nämnda nyckelaktörsprogrammet och andra aktiviteter har framför allt använts för att profilera lärosätet utåt och att skapa samverkan med länet (region Värmland). En viktig del i detta har varit olika internationella jämförelser med mått och kriterier på samverkan (Karlstads universitet 2005). Samverkansuppgiften har framför allt fått praktiskt genomslag i form av ökad samverkan mellan olika policyaktörer inom regionen, liksom en ökad profilering kring universitetets olika ”styrkeområden” (Stensaker och Benner 2013). En bas i det arbetet har varit den legitimitet som framgången i Nyckelaktörsprogrammet gav, liksom den externa granskningen via OECD-rapporten. Samverkan har därigenom blivit ett av universitetets främsta profilområden och ett sätt att markera särart i det svenska högskolelandskapet, även om den praktiska tillämpningen av samverkansidén varierar inom universitetet, från tät till gles och från långsiktig till konsultativ (ibid.). Samverkan i praktisk mening återfinns framför allt i de täta relationerna med några få stora företag och betydelsefulla branscher, och i ett antal profilerade forskningsområden med rika nätverk av intressenter utanför akademien.

Tillsammans täcker detta två av Karlstads viktigaste områden – tjänsteproduktion och papper/massa – medan den bredare samverkansuppgiften utanför dessa områden fortfarande är under utveckling.

Högskolan Väst är ett talande exempel på utvecklingen bland de lärosäten som bildades efter 1977 års beslut.¹³ Det började med en ansamling av orter och program, relativt löst kopplade och med svag central koordinering under perioden efter 1977: En teknikdel fanns i Trollhättan, humaniora och vård fanns i Vänersborg, marin verksamhet i Lysekil och ekonomi och

---

¹² Avsnittet bygger på materialinsamling i samband med uppdrag av universitetet, rapporterat i Stensaker & Benner (2013)

¹³ Byggt på återkommande samtal med högskoleledningen 2013-2014

samhällsvetenskap i Uddevalla. 1989 inrättades en samlad högskoleorganisation, Högskolan i Trollhättan-Uddevalla (Lind 2005: 294ff). Vid ingången av det nya århundradet hade vissa försök hade gjorts för att akademisera verksamheten och att dra nytta av resurser och aktiviteter i det omgivande samhället (inte minst den omfattande fordonsindustrin och verkstadsindustrin i allmänhet). Emellertid var forskningsverksamheten starkt begränsad, och den första professorn rekryterades vid den tiden, medan forskningsprofilerna ännu var mer namn än substantiella aktiviteter. Dessutom var frågan om högskolans namn och geografi fortfarande den viktigaste problematiken och den fråga som tog mest tid att hantera; samverkan i detta stadium handlade till stor del om att hantera skilda förväntningar hos politiker i de olika högskoleorterna. En komplicerad och utdragen diskussion gällde var tyngdpunkten av verksamheten skulle finnas. Först efter nästan ett decenniums utredande och debatterande hamnade den i Trollhättan. Högskolan Väst som den då kommit att döpas om till är fortfarande ett relativt litet lärosäte i stor region, med väldiga specialiseringar med globala förgreningar.

Samtidigt har de tidigare utpekade profilerna stabiliserats och bildat grund för högskolans verksamhet och identitet. Ämnena produktionsteknik och arbetsintegrerat lärande (inom pedagogik respektive informatik) finns idag som forskarutbildningsämnen, och produktionsteknik är något av högskolans flaggskepp. Den verkar inom Produktionstekniskt Centrum i Trollhättan med finansiering av EU, KK-stiftelsen, industri med flera, och har under lång tid arbetat med att knyta till sig kompetens både inom landet och utanför, bland annat i form av adjungerade professurer och gästprofessurer från näringsliv och från utländska universitet. Man har kunnat dra nytta av den omfattande och moderna infrastrukturen kring verkstadsindustriell forskning i regionen, och högskolan har kunnat agera som brohuvud för näringslivsintressen in i olika EU-samarbeten liksom i KK-stiftelsens olika program som förutsätter en tät interaktion mellan akademi och industri.

På samma gång arbetar Högskolan fortfarande med den bredare anknytningen till omgivningen, särskilt så som den uttrycks i efterfrågan på kvalificerad arbetskraft. Den nuvarande ledningen ser samverkansrollen i den del som knyter an till främst verkstadsindustrin som en stabil och välfungerande bas, medan de övriga s.k. pelarna – sjuksköterskor, lärare, ekonomer samt IT och kommunikation – inte på samma sätt är stabila som forsknings- och utbildningsmiljöer.

Ekonomi är emellertid kritiskt beroende av dessa utbildningar, som också utgör underlaget för merparten av högskolans anställda. Man använder därför en del av de begränsade fasta resurserna för att säkra forskningsanknytningen i dessa delar. Samtidigt har ambitionen varit att styra också dessa delar mot samverkan, där man försöker anamma de modeller som finns, till exempel Triple Helix och Kunskapstriangeln. Den samlade bilden är att samverkansuppdraget är framträdande men inte lätt att väva samman med ett mångfacetterat samlat uppdrag för utbildning och forskning.

Samverkan i och kring Högskolan Dalarna har en stark och levande historia från starten 1977.¹⁴ Rötterna finns i det faktum att den kom till genom initiativ från regionen, särskilt landstinget, och samverkan har varit en realitet ända sedan vård- och lärarutbildningarna etablerades med start på 1800-talet. Ingenjörsutbildningar förekom tidigt med Bergsskolan i Falun. Efter en tidig utveckling med dragkamp mellan det akademiska uppdraget och regionens mer praktiktäna intressen har samverkan normaliserats. Den institutionaliserades också tidigt med samverkansgrupper mellan högskolan och landstinget, sedan näringslivet.

Lagstiftningen 1998 fungerade därför som en bekräftelse på en redan fungerande arbetsform, men också som en stimulans; det blev ”legitimt” med samverkan. Socionomutbildning och personalledarutbildning tillkom båda därför att man hade kravet på sig från regionen. Man startade från noll och, som man uttrycker det, ”[vi] fick tumma på reglerna”. Mot denna bakgrund ter sig VINNOVAs stödformer ur Högskolan Dalarnas synvinkel splittrade, ryckiga och inte alltid ändamålsenliga. Motivationen är redan hög och behöver inte stärkas av en innovationsmyndighet.

Mittuniversitetet har ungefär samma tillkomsthistoria som Högskolan Väst med olika områden vid olika orter, och lärosätet utgör än idag en regionalt sammansatt struktur med tre centrala enheter varav ett är under avveckling (Härnösand).¹⁵ Mål och strategier för samverkan präglas av universitetets omgivning, med en turistprofil i Östersund och koppling till skogs- och pappersmassaindustrin i Sundsvall. Viktiga bundsförvanter har varit KKstiftelsen och VINNOVA. Inom skog och pappersmassa finns en s.k. KK-miljö, en större samlad satsning från KK-stiftelsen på ett bredare område. Inom turism finansierar VINNOVA ett s.k. VINNVÄXT-program (Peak Innovation) som samlar det jämtländska turist- och sportklustret i en sammansatt struktur av forskning (inom teknik och medicin), regional utveckling, idrottsträning och industrialisering. Särskilt Peak Innovation är en mycket komplex struktur för stöd till företagande och utveckling inom vintersportsområdet; något som väckt diskussioner om insyn och urvalsmekanismer i programmet, liksom anknytningen mellan Mittuniversitetet och andra starka aktörer inom området. Som en följd av oklarheter i upphandlingen drog Tillväxtverket tillbaka sin del av finansieringen.

I sin forskningsutvärdering (ARC13, Mittuniversitetet 2014) behandlade internationella paneler den samlade forskningsverksamheten med avseende bland annat på samverkansuppgiften. Här finns anmärkningsvärda exempel på täta industrisamarbeten, till exempel inom kemiområdet där personal och infrastruktur delas mellan företag och lärosäte och i de tidigare nämnda exemplen på väldigt täta kopplingar över till sport och turism. En komplikation är att lärosätet till stor del representeras av några få och stora miljöer när det gäller, medan rollen är mer ojämnt utvecklad utanför dem. Det finns sannolikt en viss avsikt med detta, nämligen att göra samverkansuppgiften mer synlig och distinkt genom att koppla den till externfinansierade verksamheten, där industriintressena redan är definierade.

---

¹⁴ Intervju rektor Marita Hilliges 141013

¹⁵ Avsnittet bygger delvis på en av författarnas erfarenheter från styrelsearbete i universitetet 2014 -

Mittuniversitetet har alltså varit framgångsrikt i att exploatera finansieringsmöjligheter för samverkan. Samtidigt är samverkansrollen starkt koncentrerad till just finansierade program; samverkan kopplas till finansieringsmöjligheter.

Högskolan i Halmstad delar Mittuniversitetets och Högskolan Västs bredd och starka anknytningen till lokala och regionala intressenter.¹⁶ Här finns en blandad verksamhet inom områden som vård, utbildning, idrott, ekonomi, beteendevetenskap, humaniora och samhällsvetenskap. Här finns län och kommuner som generöst har stött högskolans framväxt, men som också har ganska bestämda uppfattningar om hur den ska agera, inte minst vad gäller utbildningsutbudet, och som är vana att agera direkt gentemot lärosätet. Forskningen å sin sida har huvudsakligen varit profilerad inom några få områden med relativt begränsad anknytning till utbildning men desto större koppling till näringslivsintressen.

Effekten har blivit en något särkopplad organisation, med några områden med omfattande forskning och samverkan (men något mindre utbildningsåtagande), och en stor grupp områden med stark utbildningsanknytning men mindre omfattande forskning och ett mer diffust samverkansmönster (Högskolan i Halmstad 2014a). Sedan en tid pågår en omprövning av identitet, strategi och arbetsformer inom högskolan. I det arbetet har högskolan använt samverkansbegreppet aktivt och låtit det ligga till grund för visionen om att vara det ”innovationsdrivande lärosätet”. Denna vision har väglett en omstrukturering av förvaltningen, där samverkanskansliet nyligen slogs samman med universitetets forskningsstöd.

Den har också använts för att försöka tillse att all verksamhet inom lärosätet bedrivs inom ”kompleta miljöer” av utbildning, forskning och samverkan. Visionen har också stärkt högskolan i samarbetet med externa finansiärer – främst KK-stiftelsen – i utformningen av en hållbar ledningsmodell för att hitta mål och procedurer för att foga samman utbildning, forskning och samverkan.

Målet är att använda samverkan som markör – inåt, för att strukturera om verksamheten i riktning mot områden där de tre huvuduppgifterna kan bedrivs i samspel med varandra – men också utåt, för att markera särart: man vill inte vara ett litet universitet eller en miniversion av en teknisk högskola utan just ett lärosäte där samverkan är ledstjärnan. Samtidigt är ambitionen att samverkan ska bedrivs där det kan skapa värden inom utbildning och forskning, för att just undvika att kortsiktiga nyttohänsyn reducerar de akademiska ambitionerna. Samverkansuppdraget har med andra ors sin udd riktad åt flera håll samtidigt.

Sammantaget använder de nya lärosätena samverkansuppdraget för att stärka den interna sammanhållningen, för att attrahera samlade externa medel och för att skapa en produktiv men inte alltför intim relation med region och kommuner. Samverkan ger identitet men också en hävstång för profilering och styrning mot vissa arbetsformer. De nya lärosätena är väsentligt mer positiva till propåerna om ett nationellt fördelningssystem och ser det som ett sätt att skapa ett utrymme för de nya lärosätena i ett forskningspolitiskt landskap som – rätt eller orätt – anses karakteriseras av en stark tonvikt på äldre och forskningstunga universitet.

---

¹⁶ Byggt på Högskolan i Halmstad 2014b samt återkommande samtal med högskoleledning och programansvariga för KK-miljön 'Forskning för innovation' under 2013-2014

De nya lärosätenas rakare och mer okomplicerade förhållande till samverkan syns också i hur de tagit sig an utlysningar av stöd till samverkansuppgiften. Deras kontaktnät är betydande, och de kan hänvisa till stora samarbetsaktörer och breda ytor för samverkan; ansökningarna blir därmed tydligt kopplade till deras aktiviteter snarare än påhängd verksamhet.

Utmaningen för dem framgent är att sammanfoga ett brett samhälls- och utbildningsuppdrag å ena sidan med ambitionen att skapa tydliga forskningsprofiler å den andra. De nya lärosätena är påfallande aktiva i sökandet efter former och styrmodeller för att stärka samspelet mellan utbildning, forskning och samverkan, och betraktar en ökad politisk betoning på samverkansuppdraget som ett medel att ge dem ökad extern legitimitet och förstärkt intern styrkraft.

7 Anförd litteratur

- Andrén, Carl-Gustaf (2013). *Visioner, vägval och verkligheter. Svenska universitet och högskolor i utvecklingen efter 1940*. Lund: Nordic Academic Press.
- Annerstedt, Jan (1972). *Makten över forskningen*. Staffanstorp: Cavefors.
- Benner, Mats (2013). *Nordiska universitet i jakt på världsklass*. Stockholm: Tillväxtanalys.
- Castro-Hildago, Abelardo (1993). "Röda jättar och vita dvärgar" – en studie om kontaktnätet bland forskare vid mindre och större högskolor. Uppsala: Uppsala universitet.
- Clark, Burton R. (1998). *Creating Entrepreneurial Universities*. New York: Pergamon Press.
- Fridholm, Tobias (2010). *Working Together*. Uppsala: Uppsala universitet.
- FRN (Forskningsrådsnämnden) (1986). *Högskolan och näringslivet*. Stockholm: FRN.
- Göteborgs universitet (2011). IE2011: *Utredning av samverkansuppgiften vid Göteborgs universitet med särskilt fokus på området innovation och entreprenörskap*.
- Hill, Ian (2012). VINNOVA Key Actor Programme. *Peer Learning Evaluation: Interim report*.
<http://innovationskontorvast.se/ikv/wp-content/uploads/2014/04/KAP-2012-evaluation-FINAL.pdf>
- Huldt, Inger, Daniel Normark och Bengt Norrving (2013). *Från läkarskola till medicinskt universitet*. Solna: Karolinska Institutet University Press.
- Högskolan i Halmstad (2014a). ARC13. *Assessment of Research and Coproduction. Reports from the assessment of all research at Halmstad University 2013*. Halmstad: Halmstad University Press.
- Högskolan i Halmstad (2014b). *Forskning för innovation. Uppföljningsrapport, 2013*.
- Karlstads universitet (2005). *OECD om Värmlands utveckling och tillväxt*.
- Kim, Lillemor med Lars Brandell (2014). *Universitetskanslererna och högskolepolitiken 1964-2010*. Möklinta: Gidlunds.
- Lidhard, Jan och Ulf Petrusson (2012). *Forskning och innovation*. Stockholm: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.
- Lind, Ingemar (2005). *Akademisk resa*. Linköping: Futurum.
- Maassen, Peter och Bjørn Stensaker (2011). 'The knowledge triangle, European higher education policy logics and policy implications' *Higher Education*, 61, 6, 757-769
- Melander, Fredrik (2006). *Lokal forskningspolitik*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Mittuniversitetet (2014). ARC13: *Assessment of Research and Coproduction at Mid Sweden University*. Sundsvall: Mittuniversitetet.
- Norgren, Lennart (1989). *Kunskapsöverföring från universitet till näringsliv*. Stockholm: Liber.
-

- Ny Teknik 16 januari 2002. 'Forskning ger staten jackpot' (intervju med Per Eriksson och Göran Marklund, VINNOVA)
- Ottosson, Mats Ola (2014). *Uppsala universitet i sin lokala miljö*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Pettersson, Ingemar (2014). *Handslaget. Svensk industriell forskningspolitik 1940–1980*. Stockholm: Avdelningen för historiska studier av teknik, vetenskap och miljö, Kungliga Tekniska högskolan.
- Roobeek, Annemieke (1990). *Beyond the technology race: An analysis of technology policy in seven industrial countries*. Amsterdam: Elsevier.
- Sandström, Ulf, red. (1999). *Forskningspolitisk inblick – erfarenheter och analyser från Linköpings universitet*. Linköping: Linköpings universitet.
- Sandström, Ulf, Ulf Heyman och Martin Hällsten (2004). *Svensk forskningsfinansiering: inriktning och styrning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- SOU 1977:52 *Forskningspolitik*.
- SOU 1977:64 *STUs stöd till teknisk forskning och innovation*.
- SOU 1980:46 *Högskolor i forskningssamverkan*.
- SOU 1981:29 *Forskningens framtid*.
- SOU 1989:50 *Stiftelser för samverkan*.
- SOU 1996:70 *Samverkan mellan högskolan och näringslivet*.
- SOU 2005:95 *Nyttiggörande av högskoleuppfinningar*.
- SOU 2012: 41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor. Del 1*.
- Stankiewicz, Rikard (1986). *Academics and Entrepreneurs*. London: Pinter.
- Stensaker, Björn och Mats Benner (2013). 'Doomed to be Entrepreneurial?', i *Minerva*, 51, 4, 399-416.
- Strömqvist, Sven med flera (2014). *Report on 29 Strong Research Environments at Lund University*. Lund: Lunds universitet.
- Sörlin, Sverker, red. (2005). *I den absoluta frontlinjen* Nora: Nya Doxa.
- Sörlin, Sverker och Gunnar Törnqvist (2000). *Kunskap för välstånd*. Stockholm: SNS.
- Talerud, Bo (2000). *Högskolans arbete med sin samverkansuppgift*. Stockholm: Högskoleverket.
- UHÄ (1983). *Högskola under omprövning*. Stockholm: Universitets- och högskoleämbetet.
- Widmalm, Sven (2014). 'United in Separation', *Science in Context*, 27, 2, 249-274.
- VINNOVA (2003). *VINNFORSK. VINNOVAs förslag till förbättrad kommersialisering och ökad avkastning i tillväxt på forskningsinvesteringar vid högskolor*.
-

VINNOVAs publikationer

Mars 2015

För mer info eller för tidigare utgivna publikationer se VINNOVA.SE

VINNOVA Analys

VA 2015:

- 01 Årsbok 2014 - Svenskt deltagande i europeiska program för forskning & innovation
- 02 Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv

VA 2014:

- 01 Resultat från 18 VINN Excellence Center redovisade 2012 - Sammanställning av enkätresultaten. (För engelsk version se VA 2014:02)
- 02 Results from 18 VINN Excellence Centres reported in 2012 - Compilation of the survey results. (För svensk version se VA 2014:01)
- 03 Global trends with local effects - The Swedish Life Science Industry 1998-2012
- 04 Årsbok 2013 - Svenskt deltagande i europeiska program för forskning och innovation.
- 05 Innovations and new technology - what is the role of research? Implications for public policy. (För svensk version se VA 2013:13)
- 06 Hälsoekonomisk effektanalys - av forskning inom programmet Innovationer för framtidens hälsa.
- 07 Sino-Swedish Eco-Innovation Collaboration - Towards a new pathway for shared green growth opportunity.
- 08 Företag inom svensk massa- och pappersindustri - 2007-2012
- 09 Universitets och högskolors samverkansmönster och dess effekter

VA 2013:

- 01 Chemical Industry Companies in Sweden
- 02 Metallindustrin i Sverige 2007 - 2011
- 03 Eco-innovative Measures in large Swedish Companies - An inventory based on company reports
- 04 Gamla möjligheter - Tillväxten på den globala marknaden för hälso- och sjukvård till äldre
- 05 Rörliga och kopplade - Mobila produktionssystem integreras
- 06 Företag inom miljötekniksektorn 2007-2011
- 07 Företag inom informations- och kommunikationsteknik i Sverige 2007 - 2011
- 08 Snabbare Cash - Effektiv kontanthantering är en tillväxtmarknad

- 09 Den svenska maritima näringen - 2007 - 2011
- 10 Long Term Industrial Impacts of the Swedish Competence Centres
- 11 Summary - Long Term Industrial Impacts of the Swedish Competence Centres. (Kortversion av VA 2013:10)
- 12 Företag inom svensk gruv- och mineralindustri 2007-2011
- 13 Innovationer och ny teknik - Vilken roll spelar forskningen. (För engelsk version se VA 2014:05)
- 14 Företag i energibranschen i Sverige - 2007-2011
- 15 Sveriges deltagande i sjunde ramprogrammet för forskning och teknisk utveckling (FP7) - Lågesrapport 2007-2012.
- 16 FP7 and Horizon 2020.

VA 2012:

- 01 Impact of innovation policy - Lessons from VINNOVA's impact studies. (För svensk version se VA 2011:10)
- 02 Lösningar på lager - Energilagringstekniken och framtidens hållbara energiförsörjning
- 03 Friska system - eHälsa som lösning på hälso- och sjukvårdens utmaningar
- 04 Utan nät - Batterimarknadens utvecklingsmöjligheter och framtida tillväxt
- 05 Sveriges deltagande i sjunde ramprogrammet för forskning och teknisk utveckling (FP7) - Lågesrapport 2007 - 2011.
- 06 Företag inom fordonsindustrin - Nationella, regionala och sektoriella klusterprofiler som underlag för analys- och strategiarbete
- 07 Svensk Life Science industri efter AstraZenecas nedskärningar.
- 08 EUREKA Impact Evaluation - Effects of Swedish participation in EUREKA projects
- 09 Uppföljning avseende svenskt deltagande i Eurostars. För engelsk version se VA 2012:10.
- 10 Follow-Up of Swedish Participation in Eurostars. För svensk version se VA 2012:09.

VINNOVA Information

VI 2015:

- 03 Social innovation - Exempel
- 04 Social innovation

VI 2014:

- 01 Tjänsteinnovationer 2007.
- 02 Innovationer som gör skillnad - en tidning om innovationer inom offentliga verksamheter
- 03 Årsredovisning 2013
- 04 VINNVÄXT - A programme renewing and mowing Sweden ahead
- 05 Insatser för innovationer inom Hälsa
- 06 Din kontakt i EU:s forsknings- och innovationsprogram.
- 07 VINNOVA - Sveriges innovationsmyndighet (För engelsk version se VI 2014:10)
- 08 Visualisering - inom akademi, näringsliv och offentlig sektor
- 09 Projektkatalog Visualisering - inom akademi, näringsliv och offentlig sektor
- 10 VINNOVA - Sweden's Innovation Agency (För svensk version se VI 2014:07)

VI 2013:

- 01 Branschforskningsprogrammet för skogs- & träindustrin - Projektkatalog 2013
- 02 Destination Innovation- Inspiration, fakta och tips från Ungas Innovationskraft
- 03 Inspirationskatalog - Trygghetsbostäder för äldre
- 04 Challenge-Driven Innovation - Societal challenges as a driving force for increased growth. (För svensk version se VI 2012:16)
- 05 UTCÅR, ersätts av VI 2013:14
- 06 Årsredovisning 2012
- 07 Trygghetsbostäder för äldre - en kartläggning.
- 08 Äldre entreprenörer med sociala innovationer för äldre - en pilotstudie kring en inkubatorverksamhet för äldre.
- 09 Fixartjänster i Sveriges kommuner - Kartläggning och samhällsekonomisk analys. (För kortversion se VINNOVA Information VI 2013:10)
- 10 Sammanfattning Fixartjänster i Sveriges kommuner - Kartläggning. (Kortversion av VINNOVA Information VI 2013:09)
- 11 UTCÅR, ersätts av VI 2014:10
- 12 UTCÅR, ersätts av VI 2013:19
- 13 När företag och universitet forskar tillsammans - Långsiktiga industriella effekter av svenska kompetenscentrum

- 14 Innovationer på beställning - en möjlighet till förnyelse och utveckling. UTCÅR
- 15Handledning - för insatser riktade mot tjänsteverksamheter och tjänsteinnovation
- 16 UTCÅR, ersätts av VI 2013:22
- 17 Innovationer på beställning - tidning pm att efterfråga innovationer i offentlig sektor
- 18 UTCÅR, ersätts av VI 2014:06
- 19 Arbetar du inom offentlig sektor och brinner för innovationsfrågor? - VINNOVA är Sveriges innovationsmyndighet och arbetar för att offentlig sektor ska vara drivkraft för utveckling och användning av innovationer
- 20 Programöversikt 2014 - Stöd till forskning och innovation
- 21 OECDs utvärdering av Sveriges innovationspolitik - En sammanställning av OECDs analys och rekommendationer.
- 22 Att efterfråga innovation - Tankesätt och processer

VI 2012:

- 02 Så blir Sverige attraktivare genom forskning och innovation - VINNOVAs förslag för ökad konkurrenskraft och hållbar tillväxt till regeringens forsknings- och innovationsproposition
- 03 Idékatalog - Sociala innovationer för äldre
- 04 UTCÅR, ersätts VI 2013:05
- 05 Årsredovisning 2011
- 06 UTCÅR, ersätts av VI 2012:15
- 07 UTCÅR, ersätts av VI 2013:18
- 08 Uppdrag att stärka det svensk-kinesiska forsknings- och innovationssamarbetet.
- 09 Projektkatalog eTjänster. Slutkonferens - summering och reflektioner
- 10 Hållbara produktionsstrategier samt Tillverkning i ständig förändring - Projektkatalog 2012
- 11 VINNVÄXT
- 12 Effekter av innovationspolitik - Tillbakablickar och framtidsperspektiv
- 13 Banbrytande IKT - Projektkatalog
- 14 Smartare, snabbare, konvergerande lösningar - Projektkatalog inom området IT och Data/Telekommunikation i programmet Framtidens kommunikation
- 15 Fordonsstrategisk forskning och innovation för framtidens fordon och transporter
- 16 Utmaningsdriven innovation - Samhällsutmaningar som drivkraft för stärkt tillväxt. (För engelsk version se VI 2013:04)
- 17Handledning för insatser riktade mot tjänsteverksamheter och tjänsteinnovation.

VINNOVA Rapport

VR 2015:

- 01 Bumpy flying at high altitude? - An international evaluation of the VINNVÄXT Programme Initiatives

VR 2014:

- 01 Vägar till välfärdsinnovation - Hur ersättningsmodeller och impact bonds kan stimulera nytänkande och innovation i offentlig verksamhet
- 02 Jämställdhet på köpet? - Marknadsfeminism, innovation och normkritik
- 03 Googlemodellen - Företagsledning för kontinuerlig innovation i en föränderlig värld
- 04 Öppna data 2014 - Nulägesanalys.
- 05 Institute Excellence Centres - IEC -En utvärdering av programmet
- 06 The many Faces of Implementation
- 07 Slututvärdering Innovationsslussar inom hälso- och sjukvården

VR 2013:

- 01 Från eldsjälsvivna innovationer till innovativa organisationer - Hur utvecklar vi innovationskraften i offentlig verksamhet?
- 02 Second International Evaluation of the Berzeli Centra Programme
- 03 Uppfinnarens betydelse för Sverige - Hur kan den svenska innovationskraften utvecklas och tas tillvara bättre?
- 04 Innovationsslussar inom hälso- och sjukvården - Halvtidsutvärdering
- 05 Utvärdering av branschforskningsprogrammen för läkemedel, bioteknik och medicinteknik
- 06 Vad ska man ha ett land till? - Matchning av bosättning, arbete och produktion för tillväxt
- 07 Diffusion of Organisational Innovations - Learning from selected programmes
- 08 Second Evaluation of VINN Excellence Centres - BiMaC Innovation, BIOMATCELL, CESC, Chase, ECO2, Faste, FunMat, GigaHertz, HELIX, Hero-m, iPACK, Mobile Life, ProNova, SAMOT, SuMo & Wingquist.
- 09 Förkommersiell upphandling - En handbok för att genomföra FoU-upphandlingar
- 10 Innovativa kommuner - Sammanfattning av lärdomar från åtta kommuner och relevant forskning
- 11 Design av offentliga tjänster - En förstudie av designbaserade ansatser.
- 12 Erfarenheter av EU:s samarbetsprogram - JTI-IKT (ARTEMIS och ENIAC).

VR 2012:

- 01 Utvärdering av Strategiskt gruvforskningsprogram - Evaluation of the Swedish National Research Programme for the Mining Industry
- 02 Innovationsledning och kreativitet i svenska företag
- 03 Utvärdering av Strategiskt stålforskningsprogram för Sverige - Evaluation of the Swedish National Research Programme for the Steel Industry
- 04 Utvärdering av Branschforskningsprogram för IT & Telekom - Evaluation of the Swedish National Research Programme for IT and Telecom
- 05 Metautvärdering av svenska branschforskningsprogram - Meta-evaluation of Swedish Sectoral Research Programmes
- 06 Utvärdering av kollektivtrafikens kunskapslyft.
- 07 Mobilisering för innovation - Studie baserad på diskussioner med 10 koncernledare i ledande svenska företag.
- 08 Promoting Innovation - Policies, Practices and Procedures
- 09 Bygginnovationers förutsättningar och effekter
- 10 Den innovativa vården
- 11 Framtidens personresor - Slutrapport. Dokumentation från slutkonferens hösten 2011 för programmet Framtidens personresor
- 12 Den kompetenta arbetsplatsen
- 13 Effektutvärdering av Produktionslyftet - Fas 1: 2007-2010.

VINNOVA stärker Sveriges innovationskraft

POST: VINNOVA 101 58 Stockholm BESÖK: Mäster Samuelsgatan 56
+46 (0)8 473 3000 VINNOVA@VINNOVA.SE VINNOVA.SE